

VALERIJA JUDINA / 19. 9. 2022

„Bez úsměvu není života“ – Václav Wasserman a jeho osobní fond

Scenárista, režisér, střihač, herec, vysokoškolský pedagog a publicista Václav Wasserman, vlastním jménem Václav Vodička, se narodil 19. února 1898 v domě č. 29 v Ječné ulici v Praze. Podílel se na rozvoji československé kinematografie především v meziválečném období, po druhé světové válce pak předával své znalosti mladším generacím a psal o osobnostech generace své. O Wassermanově osobním životě není příliš známo, ale informace lze získat v jeho osobním fondu v Národním filmovém archivu (dále NFA).

Zatímco o matce Marii Liznerové (po svatbě Vodičkové) toho mnoho nevíme, náklonnost k umění můžeme pozorovat u jeho otce Antonína Vodičky. Ten se na vojně přidal k hudebnímu souboru, naučil se hrát na několik nástrojů a později vystupoval s českým orchestrem kapelníka Elsnice po světě. Antonín Vodička rovněž pracoval v orchestru Německého divadla nebo v Národním divadle. Po svatbě se věnoval knihařství, s čímž mu pomáhala manželka i malý Václav. Ten ostatně pracoval už odmala. Kromě knihařiny chodil vypomáhat k sousedce paní Donátové a obstarával jí nákupy. Její vnuk ho bral občas s sebou do Dvorního pivovaru na promítání reklamních diapozitivů, kde mohl budoucí filmař pozorovat a obdivovat řadu tehdy známých komiků, kteří tam vystupovali. Ve vinohradském kině U Velké Prahy otcova bratrance Koubka působil od roku 1908 jako pomocník – utíral prach, chodil promítači pro svačinu, dělal uvaděče, účastnil se vyrábění hluků a zvuků v manipulačním prostoru a hlavně sledoval filmy, což na něj výrazně zapůsobilo. V mládí také často jezdil na venkov vypomáhat babičce, která podle jeho paměti byla „svobodný moudrý venkovský člověk“. Tato láska k venkovu se později výrazně projevovala i v jeho filmové tvorbě.^[1]

Václav chodil nejprve do školky u sv. Anny, následně navštěvoval obecnou školu u sv. Štěpána a na přání rodičů pak nastoupil na První pražskou reálku v Ječné ulici. Školák však byl dle svých vzpomínek špatný a zajímalo ho spíš vše okolo. Do učebnic kreslil mušketýry a hrál s nimi spolužákům divadlo. K Vánocům jednou dostal laternu magiku a začal promítat různé obrázky jako představení pro děti a dospělé v sousedství. Reálku nakonec kvůli slabému prospěchu nedokončil a otec ho poslal pracovat do puškařské firmy Ladislava Švestky. Zároveň v té době chodil do nedělní školy u sv. Jakuba, kde v něm vzbudil zájem o literaturu a čtení jeho učitel, spisovatel Josef Karel Šlejhar (1864–1914). Navíc i díky profesi svého otce měl přístup ke knihám a získal si k nim náklonnost.^[2] Proto také rád pracoval s literárními náměty, jak alespoň sám ve svých vzpomínkách často uvádí.

Po vypuknutí první světové války zůstal doma, na vojnu ho nevzali pro slabé srdce. Místo toho pracoval, navštěvoval kabarety a dělal „večerní exkurze“ po lokálech, pohyboval se mezi anarchisty a bohémy a ochotničil. Začal vystupovat po boku Ference Futuristy (vl. jménem František Fiala, 1891–1947) v literárním kabaretu U Kuřího oka, s Emilem Arturem Longenem (vl. jménem Emil Artur Pitterman, 1885–1936) a Jaroslavem Haškem (1883–1923) působil U Vejvodů a jezdil vystupovat i na venkov. S bratrem Františkem a přáteli založil ochotnické sdružení „Desátá musa“, s nímž cestovali i mimo Prahu. Po válce pak působil i jako herec, dramaturg a tajemník v Longenově Revoluční scéně.^[3]

Ke konci války začal vystupovat jako průvodce zábavními pořady, tzv. konferenciér, v divadle Rokoko, kde sdílel šatnu s Josefem Rovenským (1894–1937), s kterým se postupně spřátelil. Wasserman Rovenského obdivoval a později uvedl, že byl jedním z těch, kdo ho přivedli k filmu. Začali se totiž spolu scházet a vymýšlet dialogy pro společný snímek. Výsledkem byla středometrážní *Komediantka* (1920), na které s nimi spolupracoval i kameraman Otto Heller (1898–1970), architekt Ferdinand Fiala (1888–1953) a Karel Kahlenbacher (1892–19??). Společně si říkali „Silná pětka.“ Rovenský se nechtěl dělit o režijní křeslo, takže si Wasserman vzal na starost scénář, skladbu, střih a titulky. Obdobně tito dva tvůrci pracovali na dvou dalších filmových dramatech *Děti osudu* (1921) a *Tuláckovo srdce* (1922).^[4]

Wasserman také pomýšlel na vlastní režisérskou kariéru. Jak je pro jeho tvorbu příznačné, i režijní debut *Kam s ním?* (1922) byl adaptací literárního díla, a to

stejnomeného fejetonu jeho oblíbence Jana Nerudy. Jelikož v počátcích kinematografie ještě nebyly příliš ustálené filmové profese, museli Wasserman spolu s kameramanem Josefem Brabcem (1890–1977) zastat mnoho rolí sami. Zároveň bylo náročné sehnat finance a přesvědčit kina k uspořádání premiéry.^[5] Wasserman často vzpomínal, jak si tehdy filmaři mezi sebou půjčovali peníze, „obědvali svoji snídani k večeři“ a žili na dluh.^[6]

Období první republiky bylo pro Wassermana filmařsky velmi plodné, byť hlavně ve scenáristické oblasti.^[7] Připravil scénáře a několik námětů pro celou řadu tehdejších režisérů. Nejčastěji vzpomínal na Karla Lamače (1897–1952), s nímž vytvořil přes čtyřicet filmů. Spolupracovat začali již v roce 1923, přičemž téměř každý rok točili filmy a napsali údajně kolem stovky realizovaných a nerealizovaných scénářů, a to až do roku 1939, kdy se jejich cesty rozešly. Nejenže se jim dobře spolupracovalo, ale stali se i dobrými přáteli. Wasserman často chodil k Lamačovi domů, znal se s jeho matkou a věnoval mu spoustu vřelých slov ve svých vzpomínkách, kde mimo jiné oceňoval Lamačovo zapálení a preciznost při práci na filmu. Určitě zmiňme dva díly Švejka z roku 1926 *Dobrý voják Švejk* a *Švejk na frontě*. První díl se natočil údajně za tři týdny, přičemž scénář psali za pochodu. Když začal Lamač na počátku třicátých let více točit v zahraničí, Wasserman s ním nadále pokračoval ve spolupráci a pracoval i pro Lamačovu filmovou společnost Ondra-Lamač-Film.^[8]

V Lamačově filmařském týmu působil též Martin Frič (1902–1968), s nímž Wasserman zvláště ve třicátých letech dál spolupracoval. Z dvacítky společných děl Wasserman nejvíce oceňoval scénář k filmu *U snědeného krámu* (1933) podle stejnojmenného románu Ignáta Herrmanna nebo komedii *Hej-rup* (1934), na které se podíleli Jiří Voskovec (1905–1981) a Jan Werich (1905–1980). Pracoval pak s celou řadou dalších režisérů, například s Miroslavem Josefem Krňanským (1898–1961), Karlem Antonem (1898–1979), Miroslavem Cikánem (1896–1962) nebo Františkem Čápem (1913–1972) a s mnoha dalšími.

Kromě scénářů byl také autorem několika námětů, například k filmům *Varhaník u Sv. Víta* (1929), *Dobrý tramp Bernášek* (1933) nebo *Květ ze Šumavy* (1927). Wasserman byl navíc skvělým střihačem, dokonce se mu dle jeho slov říkalo „filmový Kukula“ neboli „filmový chirurg“^[9]. Údajně byl pozván na střih a skladbu filmů *Vdavky nanyňky Kulichovy* (r. M. J. Krňanský, 1925), *Syn hor* (r. Vladimír Slavínský, 1925) nebo *Bílý ráj*

(r. K. Lamač, 1924).^[10] Měl také zkušenosti s další prací v laboratořích a malováním titulků pro němé filmy.

Ve Wassermanově filmařském portfoliu nechybí ani režie. Ve dvacátých letech natočil – kromě již zmíněného – filmy *Otec a syn* (1925), k němuž napsal i scénář, a nedochované *Bílé zlato* (1928). Jeho další režisérské počiny vznikly ve třicátých letech, kdy natočil dva filmy z vesnického prostředí, *Lidé pod horami* (1937) a *Boží mlýny* (1938). Zajímavá byla výroba filmu *Trhani* (1936), který vznikl se záměrem vytvořit film bez omezujícího vlivu finančníků a filmových společností, a tudíž i bez honorářů pro tvůrce, avšak s naprostou tvůrčí svobodou (omezenou samozřejmě nedostatkem financí).^[11]

Za protektorátu zůstal Wasserman na rozdíl od Karla Lamače v českých zemích. Dále psal scénáře jako *Babička* (r. František Čáp, 1940), *Hotel Modrá hvězda* (r. M. Frič, 1941) nebo *Přednosta stanice* (r. Jan Sviták, 1941). Scénář posledně zmiňovaného snímku vytvořil společně s Josefem Neubergem (1901–1970), se kterým se dlouho znal a často spolupracoval. Neuberg napsal např. scénář k Wassermanovu melodramatu *Sobota* (1944). Velké množství různého natočeného materiálu shořelo údajně Wassermanovi při požáru Favoritfilmu v roce 1945.^[12]

Po válce působil mezi lety 1945–1948 na Slovensku, kam jezdil přednášet o psaní scénářů a výrobě filmů a pomáhat rozvoji slovenské kinematografie. Zároveň pokračoval dál ve filmařské práci, ne však už jako scenárista, ale naopak více jako režisér. Válečnou tematikou se zabývalo drama *Nadlidé* (1946) a komedie *Tři kamarádi* (1947), zatímco poslední Wassermanův samostatně režírovaný film *Plavecký mariáš* (1952) se věnuje vesnickému prostředí. Na Slovensku natočil komedii *Čertova stěna* (1948).^[13]

Nově se začal filmu věnovat jako pedagog. Od roku 1948 působil externě na Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění v Praze (dále jen FAMU), 1. října 1951 pak byl zapsán jako jeden ze stálých vyučujících katedry režie, ale podle svých vzpomínek učil i střih a scénář.^[14] Od padesátých let prakticky až do své smrti v roce 1967 pedagogicky vedl přes dvacet svých studentů a studentek při jejich prvních režisérských počinech. Jako spolu-režisér a autor technického scénáře se podílel pouze na dvou filmech, *Karhanova parta* (r. Zdeněk Hofbauer, 1950) a *Nejlepší člověk*

(r. Ivo Novák, 1954).

S pedagogickým působením také souvisí jeho spisovatelská činnost, neboť spousta jeho knižních děl byla vydána jako skripta pro studující na FAMU. Psal většinou o svých přátelích a známých z filmového prostředí. Samostatné publikace, složené obvykle z informací o umělci a několika zábavných nebo zajímavých historek, věnoval Karlu Lamačovi, Josefu Rovenskému, Karlu Deglovi a dalším.^[15] Ve Wassermanově pozůstalosti najdeme řadu literárně rozpracovaných, ale nevydaných vzpomínek na tyto a další filmové osobnosti. Více i o jeho vlastní tvorbě nalezneme v knize *Václav Wasserman vypráví o starých českých filmařích*.

Wasserman působil i jako herec, v meziválečném období si zahrál například v nedochovaném filmu *Ty petřínské stráně* (r. Thea Červenková, 1922), dramatech *Páter Vojtěch* (r. Martin Frič, 1928) a *Varhaník u sv. Víta* (r. Martin Frič, 1929). Od padesátých let až do konce života ztvárnil ve filmech svých studentů a studentek kolem pětadvaceti postav. Jak ve filmech meziválečných, tak poválečných byly jeho herecké role pouze vedlejší.

Václav Wasserman zemřel 28. ledna 1967. Podle pohřební řeči Jana Stanislava Kolára (1896–1973) „odešel tiše, tak jak celý život žil.“^[16] Martin Frič ve své vzpomínce podotkl, že se až po Wassermanově smrti dozvěděl o jeho nelehkém osudu, protože na ten si prý nikdy nestěžoval a vše řešil v pozadí.^[17] Proč byl jeho život těžký, se však nedozvídáme, a tak je toto téma badatelsky otevřeno.

Pozůstalost Václava Wassermana se dostala do Československého filmového ústavu (od r. 1992 Národní filmový archiv) v roce 1971 koupí od Wassermanova syna Václava Vodičky, je uložena v deseti kartonech. Kromě několika průkazů a legitimací lze pro studium o životě tohoto scenáristy čerpat také z jeho autobiografických textů a početné korespondence, jak rodinné, tak úřední povahy. Zároveň mohou být zdrojem informací jeho texty o filmu a filmových osobnostech, a to v podobě různých článků, studií a vzpomínek. V pozůstalosti jsou dále čteně zastoupeny materiály z jeho tvůrčí činnosti: scénáře, libreta, náměty a další materiály k realizovaným i nerealizovaným filmům. Ve Sbírce fotografií z českých hraných filmů se nachází celá řada fotografií z filmů, na kterých se Wasserman podílel, a ve Sbírce fotografických portrétů českých filmových osobností je možné studovat složku s fotografiemi Václava Wassermana.

Poznámky:

[1] NFA, f. Václav Wasserman, kar. 1, inv. č. 11, Jak jsem se stal filmařem. I. Dětství, vzpomínky V. W. Tamtéž, inv. č. 12, Moje učednická léta, vzpomínky V. W. Tamtéž, inv. č. 14, Veselý životopis.

[2] NFA, f. Václav Wasserman, k. 1, inv. č. 11, Jak jsem se stal filmařem. I. Dětství, vzpomínky V. W. Tamtéž, inv. č. 14, Životopis. Tamtéž, kar. 5, inv. č. 465, „...Minule jsem napsal...“.

[3] Tamtéž, k. 1, inv. č. 11, Jak jsem se stal filmařem. I. Dětství, vzpomínky V. W. Tamtéž, inv. č. 14, Životopis. Tamtéž, k. 4, inv. č. 448, Vzpomínka na Montmartre.

[4] Václav Wasserman, *Václav Wasserman vypráví o starých českých filmařích*. Praha: Orbis 1958, s. 218–222. NFA, f. Václav Wasserman, k. 5, inv. č. 465, „...Jak jsem se stal filmařem?...“

[5] NFA, f. Václav Wasserman, k. 5, inv. č. 465, „...Jak jsem se stal filmařem?...“ Tamtéž, k. 3, inv. č. 240, Jak jsme natáčeli „Kam s ním“.

[6] Tamtéž k. 3, inv. č. 246, Jak se žilo v mansardách aneb kapr po židovsku.

[7] Seznam všech filmů viz „Václav Wasserman“ Filmový přehled, cit. 29. 7. 2022, <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/37326/vaclav-wasserman>.

[8] Ondra-Lamač-Film založila spolu s Lamačem herečka Anny Ondráková. Vzpomínky na Karla Lamače a natáčení filmu o Švejkovi: Václav Wasserman. *Karel Lamač – filmový režisér, herec a technik: Sborníček: Určeno pro posluchače všech kateder FAMU*. Praha: SPN 1958, s. 13–26. Další vzpomínky na Karla Lamače viz NFA, f. Václav Wasserman, k. 2, inv. č. 208, Dva přátelé z roku 1918. Tamtéž, k. 3, inv. č. 227, Filmový pracovník Martin Frič. Tamtéž, inv. č. 231, Herec, režisér a technik, vzpomínky na Karla Lamače. Viz také korespondence s Karlem Lamačem a jeho matkou NFA, f. Václav Wasserman, k. 1, inv. č. 56, Lamač Karel a 57, Lamačová Františka. Milica Zdražilová, *Václav Wasserman (pseud.)*, Praha: Čs. filmový ústav 1973, s. 4.

[9] Otakar Kukula (1867–1925) byl známý chirurg.

[10] NFA, f. Václav Wasserman, k. 3, inv. č. 236, Ignát Herrmann jako filmový autor. Wasserman, *Václav Wasserman vypráví o starých českých filmařích*, s. 237–249 nebo Václav Wasserman (ed.). *Karel Degl – příklad mladým: [Sborník]: Určeno pro posluchače katedry režie, katedry dramaturgie a vědy*. Praha: SPN 1957, s. 9–11.

[11] Více k výrobě filmu *Zdražilová*, Václav Wasserman (pseud.), s. 13–15. K filmu *Trhani* také viz NFA, f. Václav Wasserman, k. 9, inv. č. 636, *Trhani*, koncept rámcové úmluvy mezi p. Ant. Vlasem a Fr. Lepkou.

[12] Wasserman, *Václav Wasserman vypráví o starých českých filmařích*, s. 215. O požáru ve Favoritfilmu lze další informace dohledat ve fondu Favoritfilm uloženým v NFA.

[13] Více o působení na Slovensku viz NFA, f. Václav Wasserman, k. 1, inv. č. 153, *Korespondenční styk s úřady a institucemi – Slovenská filmová společnost*.

[14] NFA, f. Václav Wasserman, k. 1, inv. č. 14, *Životopis. Zdražilová. Václav Wasserman (pseud.)*, s. 18.

[15] Václav Wasserman. *Josef Rovenský: Sborník studií a vzpomínek: Určeno pro posluchače všech kateder FAMU*. Praha: SPN 1957. Výčet kompletní bibliografie viz *Zdražilová. Václav Wasserman (pseud.)*, s. 27.

[16] NFA, f. Jan Stanislav Kolár, k. 3, inv. č. 51, † Wasserman Václav, 3 s. – rukopis, 2 ks + smuteční oznámení V. W.

[17] NFA, f. Martin Frič, k. 10, inv. č. 430, Fričův osobně laděný dopis Václavu Wassermanovi, psaný v den Wassermanova pohřbu [sic!].